Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Th. Sehested

Juletræets historie

AUG. OLSENS BOGHANDEL
KBHN. HELLERUP

TH. SEHESTED

Juletræets historie

FAGLIG LÆSNING NR. 220
TIDSSKRIFT FOR SKOLE OG HJEM
22. ÅRGANG — 10. HÆFTE

39.5
Se 36.9
j

Redigeret af JØRGEN BANKE og S. P. FREDEBO
AUG. OLSENS BOGHANDEL, HELLERUP
1949

INDHOLD:

Juletræets historie . . . . Side 3
Adventskransen . . . . . --- 4
Juletræet begynder sin vandring . --- 5
Til andre lande . . . . --- 8
Julegranen i Danmark . . . 12
Juletræet i det øvrige Norden . . . 19
Misbrug ude og hjemme . . . . . — 21
Den lyssmykkede gran under åben himmel . . . . --- 23
Slutning . . . . . --- 25

AUG. OLSEN. HELLERUP

Grantræet. Tegning af Vilh. Pedersen.

JULETRÆETS HISTORIE.

Ude i skoven stod der sådant et nydeligt grantræ; det havde en god plads, sol kunne det få, luft var der nok af, og rundt om voksede mange større kammerater, både fyr og gran; men det lille grantræ var så ilter med at vokse. Sådan begynder H. C. Andersen sin smukke historie „Grantræet", som er kendt af næsten alle danske børn. Vi husker også, at det lille træ, da de større kammerater føres bort, spørger gråspurvene: „Hvorhen skulle de?" — Svaret lyder: „Det ved vi! Vi har kiget ind ad ruderne nede i byen! O, de kommer til den største glans og herlighed, der kan tænkes! De bliver plantede midt i den varme stue og pyntede med de dejligste ting, forgyldte æbler, honningkager, legetøj og mange hundrede lys". — Grantræet længes så usigeligt efter at gå „denne strålende vej".

Når vi tænker på, hvad almindelige træer ellers „oplever", er det i sandhed ganske mærkeligt, at netop dette beskedne træ, den almindelige rødgran, er blevet udvalgt til at forskønne årets og de tusind hjems

skønneste højtid: julen. Det har ikke været sådan så længe, som mange tænker sig. Kun de sidste 3—4 slægtled her i landet har kunnet glæde sig ved dette tilskud til lysenes fest til ære for Bethlehemsbarnet, om hvilket den gamle Simeon sagde, da han holdt det i sine arme i det store tempel i Jerusalem: Herre, nu lade du din tjener fare i fred; thi mine øjne har set din frelse, som du har beredt for alle folkenes åsyn, et lys til at oplyse hedningerne og en herlighed for dit folk Israel!

På de følgende sider vil vi undersøge, hvornår og hvordan de to lysbærere, der hører juletiden til: adventskransen og juletræet, har fundet vej til vort land.

ADVENTSKRANSEN.

Den bedste og smukkeste af de mange juleforberedelser, danske hjem endnu kan have virkelig glæde af, er vistnok denne: at binde og bruge en adventskrans. Den har allerede nu sin faste plads i mange hjem, særlig i Sønderjylland, og det er en af de få gamle skikke, som har mulighed for at trænge frem til stadig flere og flere danske hjem såvel i byerne som på landet. Hvert hjem sin krans — stor eller lille — at hygge sig ved i en stille mørkningstime, det bør der sættes nye kræfter ind på at nå frem til, så denne krans kan blive lige så udbredt som juletræet længe har været. Det kan da blive den egentlige forløber for den skønne juletid. Ordet advent betyder komme (lat. adventus domini = Herrens komme); men der ligger også i ordets indhold en forventning om, at en stor fest ventes med længsel og glæde i sindet. Denne grønne krans bærer altid fire hvide lys, eet for hver af adventstidens fire søndage, d. v. s. de sidste fire uger før jul. Hver søndag tændes da et lys mere, indtil de alle stråler omkap, når årets største højtid står for døren. Den tid, da der i alle skoler og mange hjem synges:

Julen er kommen med solhverv for hjerterne bange;
jul, med gudsbarnet i svøb, under englenes sange,
kommer fra Gud,
bringer os glædskabens bud,
æren er Guds i det høje!

JULETRÆET BEGYNDER SIN VANDRING.

Engang for mange hundrede år siden, netop da kirkeklokkerne havde ringet julen ind mellem Sydtysklands bjerge, sad nogle små børn og så ud ad vinduet ned i dalen, hvor egnens folk strømmede til kirke. Da mørket faldt på, og lysene tændtes bag kirkeruderne, lyttede børnene spændt efter salmetonerne. De følte sig ensomme og længtes efter at være med, hvor festblussene lyste, og lovsangen lød fra glade mennesker. — -- Det så englene oppe i Guds lyse himmel; de sagde til hverandre: „Lad os bringe juleglæden til de ventende menneskebørn!" — Og snart bragte de børnene dejlige gaver: legetøj, kager og nødder, men også gode klæder og varme sko til vinteren. Da udbrød den ene engel: „Vi vil hente et træ, smykke det og tænde mange lys derpå, så det kan sprede sit milde stråleskær ud over alle vore gaver!"

Midt ude i den store skov stod granen, frisk og grøn. Den pyntede englene med lys og gaver og bragte den til børnene i den mørke stue. De hoppede glædestrålende omkring den, de tog hinanden i hænderne og sang de gamle julesalmer. Vorherre så fra sin himmel børnenes fryd, og englene slog deres harper og sang, så det tonede i ét med børnenes jubel: Ære være Gud i det høje, fred på jorden og i menneskene en velbehagelighed!

Således fortæller et gammelt sagn om juletræets tilblivelse. Og måske er virkelig den mærkelige tanke: at flytte et lille træ ind i stuen juleaften og der pynte det med lys og gaver, måske er alt dette en Guds gave til menneskene. Vi synger jo i en salme:

Guds engle de stige op og ned,
hvor herren som helst er inde,
hans venner de bringe god besked,
og skyde dem råd i sinde.
Thi vor fader i det høje han lever!

En anden stor dansk digter skriver sådan om sin barndoms juletræ: „Men juleaften stod der pludselig en engel i stuen så skinnende som den for hyrderne på marken. Ja, så man meget nøje til, kunne man måske nok opdage, at det egentlig var et grantræ, oversået med lys, og man vidste vel også nok, at det var tante Marie, der var ophavsmanden til det prægtige syn. Men det var som en engel at se til, som en hærskare af engle var det. — — (Derom mere siden).

Den første rent historiske efterretning, der hidtil er fremdraget om et træ, pyntet med brændende lys, er en optegnelse, der fortæller, at i året 1225 gik en stor børneflok gennem Wiens gader i et festligt optog, bærende pyntede, lysende grantræer for at hædre deres fyrste, hertug Leopold.

Et par franske digtere fra det 12. og 13. århundrede fortæller, at der ved julefesten rejstes træer, som var oplyst med kerter, og i toppen af det ene var anbragt en dukke, som skulle forestille Jesusbarnet. — Men dette er kun ganske enkelte og helt isolerede tilfælde, kun usikre glimt som en slags forløbere for det, der skulle komme.

I den tyske rigsstad Schlettstadt i Elsas udstedte byrådet i 1555 et forbud imod at fælde juletræer i skovene omkring byen. Gamle regninger viser, at skovfogederne havde eneret derpå, idet de fik en bestemt løn for hver gran, de leverede. Omkring 1600 blev et juletræ pyntet for selve byrådet, som samledes igen helligtrekongers dag for at aftage dets pynt.

Den tanke, at Morten Luther skulle have kendt denne skik, har været fremme, men kan ikke være rigtig, da han slet ikke omtaler det i sine skrifter.

I et gammelt håndskrift fra 1604 fortælles, at i Strassburg i Elsas-Lothringen, det så omstridte grænseland mellem Tyskland og Frankrig, stillede man pyntede graner ind i borgernes stuer. De blev behængt med farvet, udklippet papir, æbler, flitterguld og sukkergodt til børnene. Men lys omtales ikke. Alligevel er der næppe tvivl om, at her mellem Sydtysklands bjerge i de små, ensomme landsbyer mellem de store skove har juletræets vugge stået. Den nye og mærkelige skik bredte sig langsomt mod nord, syd og øst, derimod synes skikken ikke at kunne brede sig ind i Frankrig, fordi den betragtedes som en tysk måde at fejre højtiden på. Den stærkeste modstand mod juletræet kom fra den katolske kirke. Præsten Dannhauer i Strassburg skrev i 1654 følgende skarpe ord: „Blandt andre narrestreger, som man i den glade juletid hellere giver sig af med end med Guds ord, er også juletræet, som man stiller op i hjemmene og pynter ud med dukkebørn og sukkergodt for senere at lade det afblomstre. Hvor den skik er kommen fra, ved jeg ikke, men det er børneleg".

Den gode pater tænkte vist ikke på, at katolikkernes iver for at fremstille julekrybben, hvori en lille dukke bliver tilbedet som et billede på Bethlehemsbarnet, også nok kan minde om børneleg. — Såvidt man ved, døde skikken ud i Elsas.

I det protestantiske Nordtyskland modtoges det strålende træ med glæde, ja, af mange med begejstring. Spottende kaldte katolikkerne der protestantismen for „Juletræsreligionen", det skulle betyde noget overfladisk og letkøbt, en kristendom uden virkelig dybde og alvor. Og at her ligger en fare for alle kristne, skal ingenlunde benægtes, ligesom det må indrømmes, at netop den fornøjelige og muntre side af juletræsfester let kan overdrives og derved friste til misbrug.

En docent i Wittenberg fortæller i 1737 om en julefest i Sachsen: Juleaften stillede husfruen lige

så mange små pyntede graner op i et værelse, som der var personer i selskabet. Så snart gaverne var hængt på eller lagt under træet, kom selskabets medlemmer ind, og hver tog sit træ med tilhørende gaver i besiddelse. Sidst kom husets egne folk. — I 1780 kendte man juletræet i Berlin; i 1796 havde det nået Hamborg, og i 1807 solgtes der juletræer på torvene i Dresden. Det var dog først efter de store Napoleons-

Juletræ i Zürich 1799. St. Nicolaus bringer børnene gaver.

krige, at den lyssmykkede gran blev almindelig kendt i Nordtyskland.

Den berømteste af de tyske digtere, Johan W. Goethe i Weimar, hvis værker blev læst med beundring i mange lande, gav en meget smuk skildring af et juletræ i den stærkt udbredte bog „Den unge Werthers lidelser" (1774) og banede derved vejen for den nye skik i mange „dannede" hjem i by og på land. Også Schiller kendte det; man ved, at han i 1790 tændte et sådant træ for første gang i sit hjem.

TIL ANDRE LANDE.

Til Tysklands nabolande bragte de mange tyske prinsesser ofte den nye skik med sig, fordi de jo gerne

ville fejre julefesten, som de var vant til i deres barndomshjem. Ja, man kan sige, at alle de tyske udvandrere førte skikken med sig alle vegne, hvor de satte bo, — og nogle af dem kom vidt omkring i verden.

Østrig. Først efter 1848 blev julegranen almindelig kendt og brugt i Wien, som dog i 1915 brugte over een million grantræer til dette formål.

Frankrig. I 1837 blev det første juletræ i Paris rejst i det gamle slot Tuilerierne. En prinsesse fra Mecklenburg-Schwerin i Tyskland blev dette år gift med den franske tronarving, hertug Ferdinand Philip, en søn af kong Ludvig Philip. Det var hendes gemals søster, der gjorde prinsesse Helene „den glæde hemmeligt at pynte et smukt juletræ og lade det opstille i min hvide sal for at minde mig om Tyskland", skriver den nygifte prinsesse. Det er dog nok muligt, at dette syn af træet snarere har øget end mindsket længselen efter hendes hjemland. — Franskmændene var derimod kede af, at kong Wilhelm, Tysklands første kejser, fejrede julen i 1870 på selve slottet Versailles, hvor to mægtige juletræer strålede i al deres kejserlige pragt. Dette fandt mange var en hån mod det ydmygede franske folk.

England. Til dette land kom træet i 1840, idet dronning Victoria da blev formælet med prins Albert fra Sachsen-Koburg, og det bragte glæde, ja, ligefrem begejstring mange steder. Den store engelske dronning skrev senere derom: „Albert holdt bestemt på, at han ville have sit juletræ. Vi har glædet os meget over at pynte det, — hvilken fylde af skønhed og poesi ligger dog ikke gemt i denne smukke skik! Nu stråler og funkler det i vore stuer til fryd for børnene, som ikke kan se sig mætte på dets vidunderlige pragt". — Ret hurtigt erobrede træet England og Skotland, dette gjaldt dog ikke det katolske

Irland, hvor kun de tyske familier brugte det mange år frem i tiden.

I England brugtes — og bruges mange steder endnu — den mærkelige snylteplante misteltenen, som i flere lande var en hellig plante i oldtiden, til at pynte i stuerne med. Om den findes der mange sagn (mest kendt er sagnet om Balders død). Den lille plante gror bedst på æbletræer; men den står frisk grøn med sine blade om vinteren længe efter, at værtplanten står med nøgne grene og kviste. I oldtiden kaldtes den „den gyldne gren", som ejede „lægedom mod alt". Så næsten ethvert hjem i England havde sin grønne gren af misteltenen, og mange steder brugtes også kristtorn, som er meget dekorativ med sine røde bær. Man får et stærkt indtryk af det store forbrug, når man hører, at i 1889—90 blev der indført ca. 134.000 kg mistelten fra Frankrig til England, selv om denne plante dog trives bedre i det milde engelske klima. Til denne „grønne gren" knytter sig også den gamle skik, at den herre — eller dame — som blev fanget i at stå under julemisteltenen, der jo oftest er ophængt under loftsbjælkerne, måtte afgive et kys til de øvrige i selskabet; dog har vedkommende ret til at købe sig fri, d. v. s. hvis de to parter kan enes om bøden. — Dette bruges ofte i velgørende øjemed; f. eks. måtte den berømte statsmand Will. Gladstone i 1889 indrømme, at han var blevet „fanget under misteltenen" af en flok unge, smukke damer, som krævede deres ret. Gladstone gik da med et muntert smil ind på at betale 1 pund sterling til bazarens kasse for hvert kys, de unge damer afstod. Lady Gladstone stod ved siden af og så sin mand tælle de mange penge op — hun vidste, at „hans kys simpelthed ikke var til at betale", tilføjes der med ægte engelsk humor.

Denne gamle juleskik var for en del år siden ved at forsvinde. Mistelten og kristtorn var ved at glide tilbage i folkets bevidsthed, da juletræet tog fart. Men i slutningen af forrige århundrede rejste sig en national bevægelse i England, der truede med at kassere

alle fremmede skikke; men dette lykkedes dog ikke, så resultatet er nu, at juletræet og de to nationale engelske planter trives godt ved siden af hinanden.

Det blev i England, man rejste de største juletræer. Det kan nævnes, at der her i 1878 opbyggedes et kæmpemæssigt, men uægte „træ", sikkert et af de højeste, man i det hele taget har kendskab til. Det rejstes i Chrystalpaladset i London. Ca. 1000 vældige grangrene var medgået dertil, det var 40 m højt (altså større end Rundetårn), og gaverne på det havde en værdi af 60—70.000 kr. Senere rejstes et træ med 16.000 elektriske lamper samt 25.000 stykker legetøj. I fire dage og nætter havde 100 mennesker haft travlt med at pynte dette kæmpetræ til storbyens fattige børn, og for dem har det nok set ud som et ufatteligt eventyr. — En engelsk godsejer, hertugen af Norfolk, arrangerede engang et juletræ for bønderbørnene på 22 m's højde, men med gaver og legetøj til ca. 100.000 kr. — Ved hoffet havde man et år et træ med gaver, der havde kostet ca. 250.000 kr.

Rusland. Fra det kejserlige hof i Skt. Petersborg (nu Leningrad) fortælles et træk om, at en nytårsdag havde kejserinden taget sin aller fineste dragt på, og så blev de små prinsesser kaldt ind for at beundre deres mor, som var klædt i strålende silke og glimrende smykker. Ved dette syn udbrød en af de små: „Å, mama, nu er du lige så smuk som det dejlige juletræ!" Noget skønnere kunne den lille altså ikke forestille sig. Det førtes dertil af tyske familier; men flere katolske gejstlige modarbejdede det kraftigt; en ærkebiskop i Archangelsk idømte endog dem, der optog den fremmede skik, strenge straffe. Efter revolutionen 1917 er brugen af juletræet sikkert gået meget tilbage i det store rige mod øst, ligesom i den store kreds af lande, der er under russisk indflydelse, hvilket dog ikke gælder Finland.

Amerika. Hvornår man begyndte at flytte høje, slanke graner ind i kirkerne i de protestantiske lande, er ikke let at vide. Men sikkert er det, at dette er en af grundene til, at børnene strømmer til i store skarer ved juleaftensgudstjenesterne. Her bruges sjældent anden pynt end lysene. Sådan to prægtige træer — et ved hver side af alteret — kan ikke undgå at glæde børnene og festliggøre denne gudstjeneste.

Juleaften 1851 stod pastor H. Schwan foran Zionkirkens dør i Cleveland, Ohia, U.S.A. Kirken var lille og medtaget, men dens indre strålede som aldrig før. Da ca. 100 mennesker var kommet til kirken, lukkede præsten døren op for hver enkelt med et „Glædelig jul!" Der var ikke en eneste, som ikke blev stående på dørtærskelen og gispede af overraskelse ved det prægtige syn, og da pastor Schwan lukkede døren efter den sidste og gik op mod alteret i skæret fra de mange lys på det store juletræ midt i kirken, hørte han et barns forventningsfulde hvisken: „Mor — se! Præsten har fået et træ fra himlen!"

Det var præstens første jul i sin ny menighed, og dette træ var det første juletræ, der kastede glans over en dansk-amerikansk juleaftens gudstjeneste.

JULEGRANEN I DANMARK.

Nu vil vi prøve at følge nogle af de bugtede stier, ad hvilke juletræet lidt efter lidt vandt indgang i alle samfundslag i det danske folk. Selv til den mindste landsby kommer det nu som en længselsfuldt ventet gæst. Det spreder sit milde lysskær over små og store lige fra kongens slot til den fattigste hytte. Denne juleskik er i sandhed dalet „dybest ned i bondevrå". Naturligvis var det tyskfødte familier, der bragte den nye skik med sig også til vort land. Det skete omkr. 1806—07. F. eks. ved vi, at den kendte politiker Orla Lehmann kendte det fra sin barndom, der faldt i disse år. Mærkeligt nok træffer vi det ikke hos slots-

forvalter Oehlenschläger ude ved Frederiksberg slot, skønt han jo var indvandret fra Tyskland. Men hans søn, digteren Adam Oehlenschläger, må have hørt om det pyntede, lysbærende træ, for han tændte selv juletræet den første juleaften, han fejrede i sit hjem 1810. I et digt fra 1812 skriver han således i første vers:

> I julens tid, just da det vintergrønne,
> det lille grantræ stod for Lotte smukt,
> og tyded' helligt på det barnligt skønne
> med lette guldblad og forsølvet frugt — — —

I 1821 udgav forfatteren A. P. Ljunge en samling fortællinger og digte med titlen „Juletræet". På bogens første blad stod:

Se, alt den er for døren, den søde juletid!
De småbørn glade stimler til juletræet hid;
i broget klynge vinke de blomster på dets kvist,
mangfoldig fryd beskærer dem den hellige Krist.

De unge præster, som fra hovedstaden rejste ud på landet, og som syntes godt om den lyssmykkede gran, tog den nye skik med sig. Derfor finder vi det meget spredt i de første år; thi det er først i 1830-erne, at træet rigtig bliver kendt i København.

Det første juletræ i Jylland tændtes juleaften 1822 hos lærer og kordegn Jürgensen i Kolding. Det var ikke underligt, at folk stimlede sammen ude på gaden uden for vinduet i den tro, at der var „ildløs". Denne meddelelse fra et dagblad bør dog tages med et vist forbehold, da det i et sådant tilfælde altid vil være vanskeligt at bevise, at dette træ virkelig var det allerførste mellem Skagen og Ejderen. Først i 1820-erne blev der i Randers tændt juletræ hos sognepræst Kruse, ligesom det kan nævnes, at pastor C. Brandt ved Vartov første gang så et sådant 1823 hos pastor Boesen på Fyn. Han undrede og glædede sig meget over dette strålende syn. Det var som et under, dette pyntede grantræ, som juleaften pludselig stod midt i stuen og lod de små, blafrende flammer spejle sig i

tindrende barneøjne, med julestjernen i toppen, med gaver og pynt på alle grene.

Dette var enkelte småglimt fra juletræets forhistorie her i landet. I adskillige år var det dog kun i såkaldte „dannede" hjem, det vandt indpas, d. v. s. i præstegårde, på herregårde og hos rige borgere i byerne. Også her i vort land blev det vore digtere, der banede vej for denne nye skik. 1816 skrev J. L. Heiberg et fortællende digt: „Julespøg og Nytårsløjer" om en lille pige fra København, Nanine, som oplever en juleaften i engleby og der danser om juletræet. Dette ret overfladiske og letkøbte arbejde fremkaldte kritik fra Grundtvig, der tog kraftigt til genmæle i sit blad „Dannevirke". Han kunne i nogle år ikke rigtig lide den nye tyske juleskik, fordi han mente, at denne let kunne misbruges; det havde jo Heiberg vist ham. Overfladiske, men behagelige stemninger er ofte farlige, og med Heibergs respekt for kristendommen var det ikke stort bevendt. Noget ganske andet var det med B. S. Ingemann, Grundtvigs gode ven. Vi forstår let, at Ingemann elskede dette skønne træ, som vistnok kun få danske har gjort det. Han mødte det allerede i sin ungdom, i sin forlovedes, Lucie Mandix's hjem tæt ved Regensen i Københajn, og i 1818 indleder han sin bog „Rejselyren" med digtet „Juletræet", som han havde skrevet i Rom, hvor han skildrede dettes skønhed for B. Thorvaldsen, dette stedsegrønne træ, der hentedes ind i hjemmenes midte ude fra de vinterstille skove.

En decemberdag i 1818 sad Ingemann i Rom, men hans tanker fløj mod nord. Han længtes mod alt det, han holdt mest af deroppe i det fjerne hjemland. Han drømte om sit og Lucies hjem, om hoppende barnefødder omkring et lysende træ. Den skønne drøm blev aldrig virkelighed; men han skrev:

Når til den salige tid sig glæde de store og små,
når, o måske, også vi kan det barnlige juletræ
smykke . . .

Det blev et meget lykkeligt hjem, de to dannede i det smukke hus ved Sorø Akademi, men børn fik de aldrig; men Ingemann elskede børn, siger en samtidig. Juleaften i mørkningen, når lysene begyndte at tændes i husene, kom han til sine venner med gaver til

Glade jul. Efter maleri af Viggo Johansen.

børnene. — I 1844 overværede Grundtvig og Ingemann en smuk julefest hos deres gode ven, præsten J. P. Fenger i Lynge, en landsby ikke langt fra Sorø. Grundtvig kendte nok juletræet, ja han havde benyttet det i sit hjem fra 1822, da træets lys strålede over vuggen, hvori hans ældste søn lå; alligevel var det først i 1844, at hele dets skønhed og værdi for hjemmenes julefest ret gik op for ham. Måske fordi dette lysende træ faldt så naturligt netop i disse gode menneskers hyggelige stuer, hvor sang og musik hørte til dagens orden, og hvor sans for skønhed og poesi

var så levende og stærk. Allerede fem år før havde Ingemann skrevet „Børnenes Julesang", som hurtigt fløj ud over landet — båret af Weyses melodi. Hvem kan glemme sådanne linier:

Grenen fra livets træ står skønt
med lys som fugle på kviste.
Det barn, som sig glæder fromt og kønt,
skal aldrig den glæde miste.

Den blev skrevet på opfordring af Fenger, der også var skyld i, at Ingemann nogle år senere skrev den sang, som afslutter så mange julefester: Dejlig er jorden. Fenger havde fundet en „vidunderlig melodi", men med en næsten værdiløs tekst. Denne melodi blev straks sunget for Ingemann, som syntes godt om den. — Og tre dage efter kom i et brev de tre skønne vers, vi alle kender og holder af. Sangen voksede naturligt frem af den ægte og dybe fredslængsel, der besjælede hele folket efter treårskrigen (1850). Fra denne tid er det, at kendskabet til juletræet ret tager fart ud over landet. Grundtvigs mange præstevenner hjalp til dermed efter evne, f. eks. var pastor Vilh. Birkedal den første, der tændte juletræet i Ryslinge sogn på Fyn. Efterhånden blev træet også anvendt både i skole og kirke.

Det første skolejuletræ her i landet var vistnok det, der i 1841 på initiativ af dronning Caroline Amalie blev fejret på hendes frie skole, Asylskolen, der en kort tid lededes af Grundtvig. Det blev en fast tradition hvert år at afholde en juletræsfest til glæde for de fattige børn, hvor man legede og dansede omkring det store træ.

Den 24. december 1861 blev Ingemanns sidste juleaften. En stor vinterasters, pyntet med små lys, gjorde tjeneste som juletræ; det var jo ikke størrelsen, det kom an på for de to mennesker, der i 48 år havde holdt jul sammen. De glædede sig over, at deres juletræ bar rigtige levende blomster. Den gamle digter følte, at han nærmede sig „den hemmeligheds-

fulde, mørke port"; men han troede fuldt og fast på, at der var lys bag denne. Der steg et billede frem for ham: Juleaften — børn siddende i den mørke stue; far og mor i færd med at tænde julelysene, en lysstribe lister sig gennem en sprække i døren og bringer bud derinde fra lysets rige. Dørene springer op og

vidunderlig bag åbne dør
står juletræets have.

Det var det skønneske, Ingemann kunne tænke sig. To måneder senere døde den folkekære digter, Danmarks hjerteskjald, havde Grundtvig kaldt ham.

I 1830 var der stor fest i Studenterforeningen i København. Da man efter en forestilling samledes i festsalen, stod man for første gang på dette sted over for to mægtige, strålende juletræer. Der blev noget særligt over denne festaften. På bordet lå gaver, der uddeltes ved en spændende lodtrækning. Foreningsprotokollen melder derom: „Først sent forlod enhver foreningen og medtog erindringen om en juleaften, der hverken tidligt eller sildigt vil udslettes af hans minde". Fra 1837 havde man hvert år en sådan fest, kun at den blev afholdt nytårsaften, da studenterne jo var i deres hjem juleaften.

Det betød sikkert meget for juletræets udbredelse her i landet, at H. C. Andersen ligesom indplantede træet i vor prosalitteratur ved sine fortællinger og eventyr, selv om denne indirekte betydning ikke kan påvises. Engang i 1840erne var Andersen i Berlin indbudt til en fest nytårsaften hos den berømte svenske sangerinde Jenny Lind, som han var stærkt forelsket i. Hun gengældte ikke hans dybe følelser, men ville gerne glæde ham. Hun pyntede et lille juletræ for ham, købte gaver til ham, som han var henrykt for, selv om savnet af et rigtigt hjem nagede ham mest netop i juletiden. Det smukke eventyr „Grantræet" blev skrevet på den tid. Det blev oplæst af digteren på det kongelige slot i Potsdam. På danske

godser og herregårde var Andersen en kærkommen gæst; f. eks. tilbragte han en jul på Holsteinborg på Sjælland. Sognepræstens datter var lærerinde helt oppe i Thy og kunne derfor ikke komme hjem til festen. Der blev sendt hende en god gavekurv fra herregården, og Andersens bidrag hertil var følgende linier:

På Holsteinborg juletræet står
med tusinde lamper og kerter.
En gren helt op til Limfjorden når
med hilsen fra trofaste hjerter.

I 1842 udkom „Hyldemor", hvori juletræet omtales, og siden kom „Den lille pige med svovlstikkerne", der hurtigt blev kendt langt ud over vort lands grænser. — Med sådanne forkæmpere som Ingemann og H. C. Andersen er det ikke underligt, at juletræet nu forlængst er kendt af hvert eneste menneske i de nordiske lande. Som H. Drachmann synger derom i sin midsommervise:

Vi elsker vort land,
når den signede jul

tænder stjernen i træet med glans i hvert øje . . .

Også denne sang taler om freden, der „kan vindes, hvor hjerterne aldrig bli'r tvivlende kolde".

Det er en betegnende forskel mellem den tungsindige hedens sanger, St. St. Blicher, og Ingemann, at Blicher — såvidt vides — ikke har kendt juletræet (skønt det dog var nået til Randers i 1820erne som nævnt foran), eller ikke har syntes om det; han omtaler det ikke — heller ikke i sine julefortællinger.

Endelig skal nævnes et eksempel på, at alvoren ikke behøver at skubbes i baggrunden i de hjem, hvor man på årets største festaften tænder juletræets lys. Det er en skildring af Chr. Richardts søn fra den tid, da hans fader var præst i Ørsted på Fyn:

„Vi sang en salme, og fader læste juleevangeliet. At beskrive det højtidsfulde ved denne juleandagt kan jeg ikke, men når som helst vi børn tænker tilbage

på vor barndoms jul gennem mange år, samles alle juleminder som i et brændpunkt i disse øjeblikke, når fader bevæget læste de simple berettende ord, der hver gang, de endnu høres eller læses, ved styrken i dette minde, bringer tårer i mine øjne. Så sang vi en salme til, og af og til læste far en lille julefortælling. Straks derefter gik mor ind og tændte træet i den store stue, medens vi naturligvis måtte vente i mørke, indtil de tre slag lød på døren, og denne lukkedes op. Ja, så kom jo dansen omkring træet, der altid var kønnere end i noget foregående år."

JULETRÆET I DET ØVRIGE NORDEN.

Rødgran er udbredt fra Enare sø i Lapland til de sydeuropæiske bjerge. Men hvad gør man på Færøerne, Island og Grønland? Man trøster sig med den store begivenhed: Juleskibets ankomst. Dette bringer en kostelig last over havet fra København: gode madvarer, gaver til store og små, og højt i mastetoppen knejser en gran. Når den ses langt uden for havnen, bliver der glæde i selv de fattigste hytter i de små bygder. Der er kun få graner med skibet, men så nøjes man i de fleste hjem med hjemmelavede simple erstatninger, lavet af små pinde. Lysene mangler ikke, juleglæden heller ikke, og de to ting er nok til at skabe feststemning i ethvert hjem.

I Sverige danner St. Luciefesten den 13. december indledningen til julefesten. Det er en meget gammel skik, at en hvidklædt ung pige, som bærer en krone med brændende lys på hovedet i den tidlige, mørke og kolde morgen går rundt og vækker alle husets beboere og bringer dem kaffe på sengen. Så samles alle til en fornøjelig frokost. Ordet Lucia kommer af det latinske lux, der betyder lys. Denne skik er nu ved at forplante sig til Danmark, idet man holder St. Luciefester, hvor flere unge piger er lysbærere som ovenfor nævnt ved større foreningsfester i by-

erne. De kaldes da luciabrude. Denne skik bygger på gamle sagn og legender, der går tilbage til år 310, da der i Syrakus fortælles om en ung pige, der hjælper sin mor til sundhed ved en helgenindes grav. Det fortælles også, at St. Lucie mistede sine øjne for at bevare sin uskyld, og at hun led martyrdøden under en kristenforfølgelse. I 1655 skulle latinskolernes musik-

Juletræ i et københavnsk hjem. (Foto o. 1900).

korps „besørge Luciasangen" over hele byen. Om dagen var der illumination i skolerne. I 1743 tændtes lys kl. 6½ morgen, og skolestuen pyntedes med gran. Mens basunerne klang, lød salmen „Ljus af ljus, o morgonstjerna". St. Lucieskikken bredte sig fra kirken over skolerne ud til folket.

I digteren Wetterbergh's „Penningar och arbete" (ca. 1830) fortælles der smukt om julegranen på en svensk herregård. Fra Stockholm har juletræets brug bredt sig til præste- og herregårde og videre til borgerne og bønderne; omkring 1860 var det kendt i det meste af landet.

Til Finland bragtes juletræet allerede omkr. 1800, dog varede det længe, før det brugtes i ensomtliggende bygder og gårde; vejen over fjeldene er lang og trang deroppe.

Den norske digter Bj. Bjørnson lærte juletræet at kende i København. Det var hos kgl. skuespillerinde Julie Sødring, hvor man sang P. Fabers muntre vise „Højt fra træets grønne top" (fra 1843), og ved ordene „spillemand, spil lystigt op" kiggede man hen bag om træet, for der sad Rosenkilde på lænestolens arm og spillede violin, mens glansen fra træet faldt på hans ansigt og hvide hår. I dette smukke hjem samledes mange af tidens betydelige personligheder, og her var det, Bjørnson udbrød: „Jeg er aldeles forlibt!" — Hver jul sendte H. C. Andersen et lille hefte med nye eventyr til fru Sødring, og det var jo en herlig julegave. — I Bergen, i komponisten Edv. Griegs barndomshjem (omkr. 1850) holdtes der en lignende julefest. Henrik Ibsen omtaler juletræet på en meget smuk måde i skuespillet „Brand", omkr. 1865.

MISBRUG UDE OG HJEMME.

De mange udvandrere og missionærer bragte juletræ-skikken med sig langt ud over Europas grænser, over selv de største verdenshave. I Nordamerika vokser rødgranen ikke vildt, den må derfor erstattes med hvidgranen eller sitkagranen. I sydligere lande findes andre arter nåletræer. Mens rødgranens rødder ligger i overfladen af jorden, så træerne i de store plantager er udsat for at vælte i stærke storme, er det ikke sådan med hvidgranen, dens rødder stikker dybt i jorden, hvorfor den i Vestjylland anvendes i læbælter.

Alt godt kan misbruges. I Tyskland kom der efterhånden slemme vildskud frem på den gamle skik med julegranen. F. eks. averterede man med kunstige juletræsfødder, på hvilke hele træet drejede sig lang-

somt rundt til valsemusik. Eller der var et urværk, som satte en hel række figurer i bevægelse, nogle hyrder, kameler og førere. Eller et panorama ved træets fod, f. eks. englenes julebud til hyrderne i otte størrelser til forskellige priser. Der kan gå forretning i alting. — De amerikanske millionærer kappedes om at vise deres rigdom. I 1897 indbød mangemillionæren Clements sine venner i New York til at beundre et juletræ, hvorpå der hang gaver til en værdi af 75.000 dollars *). På grenene var anbragt ægte guldklumper, lyseholderne var af rent guld, og omkring foden lå en stor bunke 20 dollarguldstykker. — En anden pengemand behængte sit juletræ med ægte diamanter og andre ædelstene. Det har sikkert været hyggeligt for gæsterne; dog har de vel næppe haft helt let ved at samle tankerne om de gamle salmers enfoldige ord om det fattige barn, der fødtes i en stald i Bethlehem. Den førnævnte katolske præst Dannhauer havde måske nogen ret: dette er børneleg! Herhjemme er det ikke så groft med misbrug; alligevel ligger der en fare gemt i al den moderne mekanik og lette underholdning, der ofte bydes på i forbindelse med juletræer. Især er de mange foreningsjuletræer en fare for børn som for voksne. Den gamle skik berøves vistnok meget af sin værdi ved at løsrives fra den snævre hjemmets kreds, hvor den i over 100 år har haft sin egentlige opgave. H. C. Andersens fortælling om nattergalen kan være til stor hjælp her. Han viser deri, at det ægte og virkeligt skønne altid må være naturligt. „Jo, det er en v i r k e l i g nattergal sagde de, som bragte den, „den er ikke kunstig!" — — Men ak - prinsessen syntes, at den kunstige rose og den mekaniske fugl, der „gik på valser", var langt den morsomste. Et v i r k e l i g t juletræ, stort eller lille, som bruges ret og bliver til glæde for mennesker, kan måske bedst sammenlignes med den nattergal, der kom ude fra de

*) En dollar dengang ca. 4 kr.

store, stille skove og fløj ind ad vinduet til kejseren og sang for ham, så alle de onde og stygge tanker, ja, døden selv, måtte flygte bort fra hans bryst.

DEN LYSSMYKKEDE GRAN UNDER ÅBEN HIMMEL.

Selv om de fleste hjem på land og i by nu tænder julelysene på et grantræ hvert år, så er der dog mange steder, vel mest i hovedstaden og de større byer, hvor der neppe er hverken plads eller råd til dette. Derfor var det en virkelig smuk og god tanke, der kom frem i København i 1914 om at rejse en stor gran på Rådhuspladsen. Det var dagbladet „Politiken", der tog initiativet dertil. Den 19. dec. dette år samledes en stor tilskuerskare kl. 9 formiddag på denne plads midt i storbyen. Med spændt forventning fulgte den rejsningen af en kæmpegran på den store plads. Ved hjælp af kraner og tove skred arbejdet hurtigt frem, og da mørket faldt på, stod den der foran Rådhusets portal, festligt oplyst af elektrisk lys i overflod. Den ranske gran var 17 m høj, der fandtes neppe større gran i de sjællandske skove. Derom skrev bladet dagen efter: „Dette træ skal, til julen er inde, stå der foran borgernes hus som et lysende fredens tegn og hjælpe til at skabe den julestemning, som i disse dage bør sænke sig over vor store by. Det er de fattiges og ensommes juletræ, og det er vort håb, at mange vil yde en skærv til de syges og fattiges jul. Hvis det sker, da vil den varme, der udstråler fra træet, forplante sig til de fattige hjem, og da har juletræet på Rådhuspladsen opfyldt sit formål".

Den første verdenskrig var begyndt nogle måneder før. Men dette træ var for mange et lyspunkt i en tung og mørk tid. Tanken slog godt an; stadig flere byer har fulgt eksemplet, så der nu i mange byer rejses en sådant by-juletræ. I Odense er det Frelsens Hær, der arrangerer det, og der er i årenes løb kom-

met mange penge i indsamlingsbøssen ved træets fod; i 1948 indkom således 8.031,05 kr., en sum, der kan bringe glæde og hjælp til mange trængende.

Digteren Johs. V. Jensen skriver i en af sine „Myter" om — — „kæmpejuletræet med elektrisk

Byens julefræ. Rådhuspladsen, København.

lys og i storbyomgivelser som den festligt oplyste stue, hvori det er stillet op, med den åbne himmel og vinterstjernerne som loft, og med en hel byes bebolkning samlet som en familie udenom, mens mindet om skoven, skoven, hvorfra træet er vandret ind, trænger på, sommerminder, duftminder — er det ikke et eventyr, er det ikke en præken?"

SLUTNING.

Her er alle i ly og læ
i skæret af juleflammen.
O, du dejlige, grønne træ,
som samler os alle sammen.

Jo, det er som et gammelt eventyr, der dog bestandig er nyt og friskt. Sådan kunne denne århundredgamle skik pludselig skyde et helt nyt skud. De jævne almuesfolk, der i fjerne småbyer satte

Foran Odense rådhus.

små, hjemmelavede lys på de graner, de hentede ind fra skovene, tænkte såvist ikke på, at disse træers utallige efterkommere skulle øge juleglæden i millioner af hjem under alle himmelstrøg og i alle verdensdele, og dog blev dette jo tilfældet. Ganske vist varede det mange, mange år, før juletræet fandt frem til de afsidesliggende steder, selv i et lille land som vort. Det kan f. eks. nævnes, at først i året 1900 nåede det ud til den lille ø Vejrø i Smålandshavet, og det er jo ikke det eneste sted, hvor denne skik ret sent blev kendt og anvendt.

Foran er fortalt om to slags juleforberedelser, adventskransen og luciefesten; tilbage er at nævne en tredje og for os den vigtigste: det enkelte hjems stilfærdige forarbejder med at fremskaffe ting, der skal pynte træet foruden lysene og stjernen, som jo oftest købes færdige. — Der er en ejendommelig god og mild stemning i mangfoldige hjem, når moderen

Juleforberedelser. Efter maleri af L. A. Ring.

henter de småting frem, der skal bruges til juletræspynten. Man gemmer lidt fra år til år, taler om sidste års juletræ i sit eget og andre hjem, og så kappes hele familien om at frembringe farvestrålende ting: kurve og hjerter til godter, engle, fugle o. m. a., figurer af papir i alle regnbuens farver. Fredeligere og fornøjeligere syssel findes neppe i hjemmene end denne. Og dog er der en dyb tone af alvor, der går som en understrøm hos mange voksne. Måske kan denne bedst udtrykkes ved et gammelt vers fra en adventsramme:

Kom julehelg til vort ringe bo,
kom julefred herneden!
Gud give os håb og styrke vor tro
og forøge os kærligheden.

Disse sider kan slutte med et eksempel på hvor stærkt et indtryk et juletræ kan gøre på et lille barnehjerte, der bærer på en stor sorg. Digteren Kaj Munk fortæller i sin levnedsbog om, hvordan han som lille dreng kom ud til sin onkel og tante; i over en måned havde de været uenige om, at Kaj skulle sige mor til sin tante. Det ville han ikke, for — „mor var jo i himlen, — bare et lille stykke borte. Hvor kunne jeg så kalde et andet menneske for mor?" — Men juleaften stod der pludselig en engel i stuen så skinnende som den for hyrderne på marken (smlg. andet afsnit). — Overvældet af synet vendte han sig og hviskede: „Når du har pyntet sådan et træ til mig, tante Marie, så vil jeg også kalde dig mor".

Hvor ofte juletræets milde lysskær har smeltet noget hårdt bort fra et menneskesind og fremkaldt mildhed og godhed i ord og tanker, kan vi aldrig få at vide.

Bøger til supplerende læsning

ved kommunelærer *H. Stegner*

Ellekilde, Hans: Danske Højtidsskikke. Kbh. 1943.
— Vor danske Jul gennem Tiderne. Kbh. 1943.
— og Kaj Flor (udg.): Barndomshjemmets Jul. Kbh. 1941.
Feilberg, H. F.: Jul. Bd. 1—2. 1904.
Heide, Frits: Juletræets Historie. 1916.
Ussing, Henrik: Aarets og Livets Højtider. Kbh. 1925.
Troels-Lund, T. F.: Dagligt Liv i Norden i det 16. Aarhundrede. 4. udg. Bd. VII. Kbh. 1914-15.

AUG. OTTESENS BOGTR. HELLERUP